

z značajem in duševnostjo našega naroda in našega človeka, ne z njegovimi potrebami, cilji in ideali, ne končno z današnjo dobo in z zahtevami življenja. Šola učilnica, kakor so nam jo dali naši sosedje in kulturno bolj razviti narodi, je še vedno neomajan ideal, ki se ga upa dotakniti le malokdo izmed naših šolnikov in pedagogov.

Zato je moj namen danes, napovedati vsemu, kar je v vzgojstvu nespodobnega za življenje, kar je okostenelega in kar samo ovira zdrav razvoj, neizprosni boj v imenu novega življenja, nove pomladi, ki mora končno zaveti tudi po naših poljanah. Moj namen je, da bi prinesel s svojimi besedami tisti topel pomladni veter, ki uniči lepoto zimske idile iz prijetnosti zimskega spanja, ki razgrize ledene okove in raztrga snežene odeje. Neprijeten gost je to, ki ne dela nikakih kompromisov z zimo temveč jo preganja korak za korakom, dokler niso odstranjene vse ovire in zapreke novega življenja. Zaveda se, da je na njegovi strani elementarna sila porajajoče se pomladi in probujajoče se prirode, s tem pa tudi zmaga.

Rad bi bil vsaj prvi dih pomladnega vetriča, ki mora dati možnost razmaha pod železno odejo današnjega oficijelnega in neoficijelnega vzgojstva, ki pa so življenja sposobne in tako potrebne našemu narodu in človeštvu. Te osvobodilne sile bodo delovale na to, da se končno vendar še prilagodi vzgoja vsesplošnemu razvoju ter ga poskuša dohiteti. Naša vzgoja pa se mora prilagoditi povsem našim razmeram, duševnosti našega naroda, našega človeka, tistih plasti, ki jih hočemo vzgajati. Opozoriti in pokazati to nujnost, je naloga današnje razprave.

Zdi se mi, da je z zastopniki posameznih učiteljskih društev zbrana danes tukaj elita učiteljstva in da je ravno tukaj mesto, kjer se mora govoriti najprej o sličnih problemih. Kdor pozna malo delovanje učiteljstva v Nemčiji in njih moč na vzgojnem področju, njih pravo naprednost in njih smisel za narod, ta bo razumel, zakaj se obračam s temi problemi na učiteljstvo in zlasti na osnovnošolsko učiteljstvo, zakaj se obračam na vas, na izbrano elito! Jaz govorim danes neposredno vzgojiteljem in voditeljem naroda, k vsakemu izmed vas posebej in ne brezglavi slepi masi. Jaz govorim voditeljskim naravam, samostojnim in svobodnim ljudem, ki jim je merilo za njih delovanje edinole narod oziroma tiste plasti naroda, ki so jim izročene v varstvo in vzgojo. Zato so tudi moje besede in moje zahteve lahko visoke in odkrite, saj izvirajo edinole iz potreb tistega naroda, ki ga vi vzgajate. Ne govorim pa tistim, kojih duše so slabotne in plahe, ki so se navadili na zimo v naši domovini in ki se bojijo pomladi. Jaz govorim vsem tistim, ki hrepenijo po pomladi in ki hočejo novega življenja za naš narod in za človeštvo.

Ker pa se zavedam popolnoma nujnosti svojih zahtev in njih upravičenosti, naj ne sprejme nikdo mojih besedi za prazno mladeniško utopijo, kajti te zahteve izvirajo iz današnjega gospodarskega, socialnega, političnega in vsega kulturnega življenja. Naslanjam pa se v svojih zahtevah na moderne pedagoške struje, zlasti na zastopnike odločne šolske reforme v Nemčiji in na zastopnike delovne šole v Rusiji na eni strani, na drugi pa na potrebe najširših plasti našega naroda. Ne skeptikov in malo dušnežev, temveč velikih idealistov potrebuje naša doba, ki še verujejo v bodočnost in ki bi bili močni dovolj, da popeljejo naš narod s smelo roko mimo vseh prepadov iz današnje krize. Takim idealistom in voditeljskim naravam govorim tedaj danes, ki znajo hoteti, verovati in delati, tem veljajo moje besede in upam da ste to vi vsi. S tem pa prestopam k predavanju samemu.

Zgodovina pedagogike nas uči, da je imela vsaka velika zgodovinska doba, ki se je bistveno razlikovala od drugih, tudi svojo individualno vzgojo, ki je bila najtesneje spojena s socialno strukturo, z gospodarskim, političnim in vsem kulturnim življenjem takratne dobe. Tako vidimo, da je vzgoja v Homerjevi dobi, v dobi Odiseje in Ilijade povsem drugačna kakor vzgoja v poznejši helenski dobi na primer v Sparti, ko ni imela družba več patriarhalnega značaja, temveč je bila podeljena v stanovne z natančno določenimi pravicami in dolžnostmi. Ko so stanovi prišli podlagam v razrede, ko se je celotno naziranje o državi, o družbi, o verstvu in o posamezniku v temeljih spremenilo se je morala naravno zopet spremeniti tudi vzgoja. Ni se več opirala kakor v helenski dobi na potrebe in koristi države temveč na interese posameznika, ki je sedaj v helenistični dobi pridobival

na veljavi. Telesna vzgoja je stopila povsem v ozadje, v ospredje so stopile filozofija, retorika in gramatika (to je veda o jeziku in literaturi). Otrok se je cenil višje. — S krščanstvom so zavladale povsem nove ideje, izvršil se je preokret v celotnem mišljenju in naziranju. Vsi ljudje so postali pred bogom enaki, vsak človek ima neumrjočo dušo in njegov cilj je doseči nebeško kraljestvo. Vzgoja ni imela za cilj vzgajati dobrih državljanov ali pripravljati samo za to zemsko življenje, temveč je hotela človeka oblikovati tako, da doseže večni blagor na onem svetu. Tudi srednji vek s svojim misticizmom in s svojo skolastiko si je ustvaril svojo samolastno samostansko vzgojo, doba humanizma je mogočno vplivala na vzgojo ter postavila nove cilje in nova pota. Doba prosvetljenstva je obrnila zopet vso pozornost na intelekt in na individualum itd.

Z vsako veliko idejo, ki je pretresla svet, z vsako znatno spremembo v političnem in gospodarskem življenju, v načinu pridobivanja življenjskih potrebščin, v načinu izrabljanja prirodnih sil in v načinu proizvodnje se je nujno spreminjala tudi vzgoja, so se spreminjali njeni cilji, njene naloge in njene poti.

In še nekaj opazimo. Vsak narod je vzgoji dal vedno svoje lastne črte in vsak je vzgajal več ali manj svojo deco v skladu z lastno duševnostjo in lastnim značajem. Tako je pač nemška vzgoja precej drugačna kakor francoska, italijanska ali ruska. Le naše oficijelno šolstvo je posnemalo vedno nemške vzore in ni niti poskušalo, da bi se prilagodilo povsem duševnosti in značaju našega naroda in tistih plasti, ki jim je bilo namenjeno.

Če hočemo tedaj razumeti naloge vzgoje v današnji pozno kapitalistični dobi, moramo poznati predvsem njeno strukturo in njen značaj na eni strani, na drugi pa specijelne potrebe našega naroda, njegovo duševnost in njegov značaj. Šele tako bomo razumeli, kam da naj krene vzgoja in katere smernice naj zavzema.

Oglejmo si tedaj najprej nekoliko značaj naše dobe! Vse politično, socialno, gospodarsko in sploh kulturno življenje se nahaja v krizi, ki ne pretresa samo zapadne Evrope, ki sega v vse dele sveta. Stare stolpe in tisočletne zgradbe se rušijo, na njih mestu nastajajo nove zasilne tvorbe. Meščanska in proletarska družina razpadata, novi razred neposedujočih — proletariat stopa v ospredje. Vedno glasnejša postaja zahteva po socializaciji proizvodjalnih sredstev, po organizaciji proizvodnje. V gospodarskem in kulturnem življenju vlada stagnacija. Od enega konca Evrope do drugega rožlja orožje, vedno grozijo novi izbruh podobni svetovni vojni. Vse ozračje je nekam nemirno napeto, polno pričakovanja nečesar novega. Na vseh potih kulturnega življenja je za današnjo dobo značilno nestrpnost, mrzlično spreminjanje in iskanje; nikjer ni nič stalnega, nič trdnega. Tako kažejo vsi znaki, da je naša doba le prehodna, da so njeni spremljevalci razpadanje, nastajanje in spreminjanje.

Iz te dobe razpadanja, nastajanja in spreminjanja moramo tedaj poiskati smernice za vzgojo človeka, ki naj rešuje vse naloge, kakor mu jih prinaša razvoj. Če hočemo zagrabiti v velikem naloge vzgoje, tedaj nastane pač kot prvo vprašanje problem, kako pomagati pri razrešitvi te svetovne krize.

Za razrešitev te krize je potrebno ogromno nove energije, ki je ne premore niti vladajoči kapitalistični razred, niti njegova pomočnica — inteligenca. Kolikor energije sta ta dva imela, sta jo že zastavila — in vendar je kriza vedno večja. Zato je razvidno, da moramo poiskati novega dotoka ustvarjalnih sil in energije in da jo lahko iščemo le pri vrelcu, to je pri narodu. Iskati jo moramo pri tistih plasteh, ki niso imele doslej dane možnosti, da bi se razmahnile in razvile svoje ustvarjalne sile, ki so zamirale v kali, neizrabljene in nepoznane.

In res prihaja problem vzgoje najširših plasti z veliko jakostjo v ospredje ravno v tej prehodni dobi. Nekateri narodi in posamezni sintetikci vseh narodov mu pripisujejo naravnost odločilno vlogo za razrešitev krize in za nadaljnji razvoj človeštva. Evo izmed najvažnejših vprašanj današnje dobe nastaja problem, kako izobraziti tiste plasti, ki so bile vedno deležne le osnovnošolske izobrazbe, kako jih dvigniti kulturno ter jih usposobiti za samopomoč iz socialnega in gospodarskega položaja, v katerega jih je obsodil kapitalistični družabni, ter s tem poskušati razrešiti socialni problem. Končno treba najti način, kako jih pripraviti za

razrešitev nalog, ki nam jih prinaša gospodarski, socialni in politični razvoj.

Drugi narodi se že davno zavedajo važnosti teh problemov, reformirajo šolstvo in vso vzgojo, stavijo in organizirajo ljudske visoke šole za kmečko prebivalstvo in za delavstvo, skrbijo za zaščito dece in mladine za mladinsko vodstvo itd. Pri nas še doslej nikdo ni posvečal tem problemom večje pozornosti in šele s svetovno vojno in v povojni dobi so se nekaterim posameznikom začele odpirati oči, ko so videli da brez širokih mas kmečkega prebivalstva in industrijskega delavstva ni niti misliti na ureditev naših razmer. V političnem življenju, v našem gospodarstvu vsepovsodi je bujno potrebno njih sodelovanje. Za to sodelovanje pa je treba gotove kulturne stopnje, zrelosti in samostojnosti. Tako nas tudi brez globljega razmišljanja že naše razmere same silijo, da vzgajamo in izobražujemo tako kmečko prebivalstvo kakor industrijsko delavstvo. Vse to pa še vedno vidijo le posamezniki, večina naših inteligentov nima za to smisla. In še ti posamezniki ne poznajo ciljev in ne poti, po katerih bi naj hodili pri svojem delu. Za to je potrebna v tej smeri temeljita preorientacija. Vsa naša pozornost se mora obrniti ravno na temeljito izobrazbo našega kmečkega prebivalstva in industrijskega delavstva, ki sta najizrazitejša zastopnika najširših plasti našega naroda.

Odgovor na vprašanje, kako pomagati pri razrešitvi vsesplošne svetovne krize bi bil tedaj: da izobrazimo kmečko prebivalstvo in industrijsko delavstvo ter razvijemo vse njune ustvarjalne sile in energije, ki še spe neizrabljene ter jih pripravimo za razrešitev te krize. S tem pa nastane takoj vprašanje, kako razrešiti ustvarjajoče energije ter jih pripraviti za razrešitev sodobnih nalog in kak naj bo posameznik, da bo sposoben za te velike naloge. Ali lahko pedagogika hodi še naprej po starih tirih, ali pa mora zavzeti pri svojem delovanju povsem nove smeri?

Kak naj bo tedaj človek v današnji dobi spreminjanja, razpadanja in nastajanja novih tvorb?

Ker stopa vsak hip pred nove naloge, ki jih do takrat še ni srečal in ki bi jih vendar moral rešiti, je nujno potrebno, da je samostojen v mišljenju in razsojanju, ker le tako bo lahko kos tem nalogam. V njem moramo razviti vse duševne in telesne sile ter ga oblikovati tako, da bo lahko na svojem področju tudi ustvarjal. Rekli smo, da se vse staro in trdilo ruši, in da je človek primoran, na mesto razpadlega in razpadajočega staviti nove tvorbe, znati mora tedaj ustvarjati.

Oblikovati samostojnega človeka, ki zna sam hitro misliti in razsojati, ki zna povsodi ustvarjati kamor stopi, današnja vzgoja ne more. Ona se je pečala v glavnem z vprašanjem, kako predati kulturno dedščino v najpopolnejši obliki doraščajočim rodovom ter jih usposobiti, da bodo podedovano kulturo razvijali v isti smeri naprej. Hotela jih je napraviti za vredne dediče starih tradicij in ideologij, kulturnih vrednot in znatih dobrin, ki bi smatrali že vnaprej vse za sveto in nedotakljivo, kar so častili njih dediči.

To pa danes nikakor več ne zadoštuje kakor nam je pokazala analiza stopnje sodobnega razvoja in strukture sodobnega življenja. Če pa si ogleđamo perspektive v bodočnost, vsaj v najbližnji prihodnost, potem današnja pedagogika že docela odpove. Najmočnejša gonilna sila v razvoju sta danes tehnika in industrija. Stroj je spremenil stari način proizvodnje ter zdrobil fevdalni družabni red. Stroj je osredotočil in potenciral življenje v velikih mestih. Z nikdar trudnimi rokami je nakopičil v skladiščih industrijskih izdelkov ter izval boj za odjemalce in za svetovni trg. Rodile so se periodične krize v proizvodnji, rodil se je imperializem v doslej nepoznatih oblikah in rodila se je svetovna vojna. Stroj in kapital sta na eni strani kopicila malemu številu posameznikov bajna bogastva na drugi strani pa razlatala velike množice ter jih suvala v najhujšo bedo. Do zadnjih konsekvenc sta pokazala absurdnost neomejene svobode individua, ki mu je sočlovek le objekt izkoriščanja. Danes silita človeštvo, da napravi konec absolutizmu kapitala in stroja in da začne sam urejevati njune zakone ter jih postavi v svojo službo.

Tako se pripravljata danes človek, da postane mesto sužnja — gospodar stroja, mesto igračice razvoja njegov voditelj, ki si bo ustvarjal sam svojo usodo ter jo zavestno vodil. Največ kar more dati vzgoja človeku v tej dobi na pot v novo bodočnost, je zopet to, da ga navadi samostojno misliti in razsojati,

da ga usposobi za telesno in duševno delo za samostojno udeleževanje in samostojno ustvarjanje ter ima pri vzgoji tudi dovolj volje, da premaga vse ovire in dospe do cilja.

S tem pa je rešena le še polovica naloge. Krivice in izkušnje v današnjem družabnem redu nas učijo, da so še tolikšne zmožnosti le negativne sile, če se ne podredijo celoti in ne služijo človeštvu in družbi. Zato je tudi naloga vzgoje, da pripravi posameznika do tega, da podreja lastne interese interesom celokupnosti ter se zaveda dolžnosti napram bližnjemu in napram družbi. V ta namen mora gojiti v njem socialni čut ter vzbujati in razvijati vest, ki se ne bo dala preotiti ne zakonom kapitalističnega družabnega reda ne vladajoči meščanski morali, ki je najtesneje spojena z družabnim ustrojem, ne raznim cerkvam in konfesijam. Če hočemo človeka moralno in etično dvigniti, moramo razviti njegovo vest, ki bo vodila končno vendar že od kateronimnih do autonomnih dejanj. S probujeno vestjo se bo zbudila spet tudi ljubezen do bližnjega, ki jo mora vzgoja prav posebej negovati, kajti ona je edina solidna podlaga novi družbi in trden temelj novemu življenju, ki klije počasi pod sipinami današnje krize.

Nadaljevanje v torkovi, kongresni številki.

Srednješolski vestnik.

DR. P. STRMŠEK:

DOMAČA IN SVETOVNA KNJIŽEVNOST NA NAŠIH SREDNJIH ŠOLAH.

Avstrijski učni načrt je določal ona literarna dela, s katerimi so se morali seznaniti dijaki srednjih šol bodisi v šolskem ali privatnem štivju; posebna važnost se je polagala na nemško literaturo, le malo ozira je vživala druga svetovna (angleška, francoska) književnost; slovenska pa se sploh ni upoštevala. Gorenia dočiča so razumljiva nač iz mentalitete avstrijskih šolskih oblasti, ki so stale na stališču, da zadostuje za povprečnega izobraženca poznanje le nemške književnosti. V tem pogledu moramo sedaj nastopiti novo pot ter razširiti svoje obzorje kar najdalje, da si tako prisvojimo najodličnejše produkte svetovne kulture.

Gotovo mora tvoriti središče literarnega pouka jugoslovanska književnost. Poezija in drobni ter za literarni razvoj važni spisi spadajo v čitanko, za druge pa se naj uporabljajo izvenšolske izdaje, dokler nimamo šolskih, opremljenih s potrebnimi uvodi in opombami.

Res je, da so momentane razmere na književnem trgu velika ovira popolnemu razmahu literarnega pouka; a šolska uprava je nastopila pravo pot, ko hoče oživotvoriti, kar se že sedaj da oživotvoriti, za vse drugo pa hoče izdati le načrt v pričakovanju, da se bodo izbranih del lotili tem prej prevajalci in založniki in da bodo radi večje naklade tudi cena izdajam zmernejša.

V velikem delu pa se da pri dobri volji ta načrt že sedaj izvršiti. Večino literarnih del bo imela že šolska knjižnica ali jih bo morala vsaj v najkrajšem času dobiti. Ako se ta izvod izroči enemu dijaku v varstvo in se hkrati naroči razredu, da mora vsak poedinec tekom dveh mesecev knjigo prečitati, se bo to zgodilo prav gladko, ker bo imel brezdvomno tudi kak dijak dotično knjigo, se je poslužil sam in jo posodil tudi nekaterim tovarišem. — Ravno taki izvodi lahko služijo tudi pri šolskem štivju. Na mariborski gimnaziji pa je poleg tega kupilo Podporno društvo po več izvodov posameznih del ter jih izposojuje kakor prave učne knjige, tako da je s privatnimi izvodi za vsako klop najmanj en izvod na razpolago. Treba je le še, da izda šolska uprava enotne smernice, da na razpolago. Treba je le še, da izda šol. uprava enotne smernice, da ne bo izbira del na raznih zavodih preveč raznolika.

Kakor že uvodoma omenjeno, se mora pri naš razmahniti kar najbolj tudi svetovno slovstvo. Vendar pa sem mnenja, da se s samim čitanjem izbranih del izvrši naloga šole do polovice. Mi vsi, ki smo se bavili z latinskimi in grškimi deli le na gimnaziji, moramo priznati, da se še pač spominjamo kakih epizod iz Homerija in Herodota, kake Horacijeve ode, a celotnega, četudi najskromnejšega pregleda grške in latinske književnosti nimamo, ker smo slišali kvečjemu životopis avtorjev, tako da nam je visela njegova doba takorekoč v zraku in je nismo mogli vstaviti v razvojni pregled. Upravičeno se bojim, da se godi ista napaka v moderni filologiji na naših srednjih šolah.

Radi tega nujno želim, da se sestavi sicer skromen pregled svetovne književ-